

слуг. Тому слід запозичувати досвід країн з високим рівнем розвитку туризму і на їх прикладі створювати та вдосконалювати систему управління рекреаційною діяльністю, налагодити підготовку кадрів для туризму, створити фонд заохочення туризму, запровадити надання пільгових кредитів туристичним підприємствам,

які прагнуть привабити більшу кількість клієнтів за рахунок створення нового турпродукту.

1. Барановська О.В., Барановський М.О., Смаль В.В., Смаль І.В. Чернігівщина: природа, населення, господарство (комплексне географічне дослідження). – Ніжин, 2000. 2. Деснянська правда. – 2002. – № 138, 21 листоп. – С. 4. 3. Ніжинський вісник. – 2001. – 15 лип. – С. 1. 4. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Л., 1997.

Надійшла до редколегії 13.01.04

УДК 911.3

К.В. Мезенцев, канд. геогр. наук

ХВИЛІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Розкрито зміст основних хвиль суспільно-географічного районоутворення в Україні.

Are opened contents of main waves of human-geographical region formation.

Постановка проблеми. Для цілей суспільно-географічного прогнозування регіонального розвитку однією з найважливіших проблем є проведення ретроспективного аналізу процесів районоутворення. Кінцева мета аналізу – виявлення тенденцій і закономірностей, які можна екстраполювати на перспективу.

Теоретичні засади дослідження суспільно-географічного районоутворення викладені у працях Е.Алаєва, А.Колотівського, У.Мересте, С.Ниммік, М.Пістун, О.Шаблія та ін. Зокрема, ними обґрунтовано концепцію комплексного регіонального розвитку. Основи стадійно-циклічної концепції регіонального розвитку містяться у працях Дж.Джібса, Дж.Фрідмана, Т.Геґерстранда, а також С.Тархова, С.Артоболевського, Г.Іоффе, А.Трейвіш, В.Бабурина, В.Шупера та ін.

Не претендуючи на новаторство в цьому напрямі, автор пропонує лише загальну "картину" розвитку суспільно-географічного районоутворення в Україні на макрорівні. Метою даної роботи є виділення певних стадій (циклів, етапів, періодів) районоутворення.

Вступні зауваження. Результатом процесів суспільно-географічного районоутворення є формування ядер із своїми сферами впливу. Пропонується розрізнити три типи ядер: регіональні, внутрішньорегіональні та локальні. Вони різняться передусім за ієрархією, а отже, набором виконуваних функцій. У сфері впливу регіонального ядра перебувають внутрішньорегіональні та окремі локальні ядра, а у сфері внутрішньорегіональних – локальні.

Ретроспективний аналіз розвитку процесів районоутворення в Україні здійснено з періоду індустріалізації, тобто з другої половини XIX ст. Найдоцільніше виділяти цикли районоутворення, в їх межах – стадії, а в межах стадій – окремі хвилі районоутворення. На даному етапі дослідження проблеми пропонується обмежитись виділенням лише хвиль районоутворення, тобто періодом інтенсивного формування ядер районоутворення, що звичайно змінюється періодом стагнації, а інколи й заупадку. Об'єднання хвиль у стадії залишиться перспективним напрямом подальших досліджень.

Протягом досліджуваного періоду можна виділити чотири основні хвилі районоутворення. Перша охоплює другу половину XIX – початок XX ст., друга – 1920–30-ті рр., третя – 40–70-ті рр. (інколи й початок 1980-х), четверта розпочалася з середини 1990-х рр. і нині триває. На різних хвилях домінували різні фактори районоутворення та їх поєднання. Спочатку – агропромисловий, лісопромисловий, вугільно-металургійнопромисловий, згодом – хімічнопромисловий та машинобудівний, нині – сервісно-інформаційний. Істотною є роль і адміністративно-управлінського фактора.

Беззаперечним вбачається факт виділення на сьогодні (та й протягом усього XX ст.) шести регіональних

ядер районоутворення (Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса, Львів) та відповідних регіонів. Проте аналіз процесів районоутворення ще раз переконує в існуванні значних між'ядерних периферійних просторів, у межах яких доцільним є стимулювання формування нових регіональних ядер. Таких "програмних" регіонів три: Центральний, Північно-Західний (Волинський) та Подільський.

Північ та центр (Київський, Столичний регіон). *Хвиля 1.* Домінуючими чинниками районоутворення в регіоні були агропромисловий та адміністративно-управлінський. Додаткове значення мали лісопромисловий і будівельнопромисловий фактори. У результаті процесів районоутворення сформувалися такі структурні елементи: *регіональне ядро* – Київ (понад 500 тис. жит.) – промисловий, транспортний, торговельний, фінансовий, культурно-освітній, науковий та адміністративний центр; *внутрішньорегіональні ядра* – Житомир, Бердичів, Ніжин (понад 50 тис. жит.) – промислові, культурно-освітні, фінансові, транспортні, адміністративні центри; *локальні ядра* – Чернігів, Вінниця, Могилів, Черкаси, Умань, Біла Церква (понад 30 тис. жит.). Сфера впливу регіонального ядра поширювалася на територію Київської, Чернігівської, східних частин Волинської та Подільської губерній. Рівень поляризації території становив: $K_{1/2} = 3,8$ (відношення чисельності першого та другого за людністю поселень), $K_{1/10} = 12,0$ (відношення чисельності першого та десятого за людністю поселень) (1897). *Хвиля 2.* Домінуючими факторами районоутворення залишалися агропромисловий та адміністративно-управлінський. Водночас почала зростати роль хімічнопромислового фактора. *Регіональне ядро* – Київ (понад 800 тис. жит.); *внутрішньорегіональні ядра* – Житомир, Вінниця, Чернігів, Бердичів (60–100 тис. жит.); *локальні ядра* – Черкаси, Умань, Біла Церква, Ніжин (понизившись у ранзі), Прилуки, Коростень (понад 30 тис. жит.). Рівень поляризації території значно збільшився: $K_{1/2} = 8,9$, $K_{1/10} = 22,9$ (1939). *Хвиля 3.* Традиційно надалі визначальну роль відігравав агропромисловий фактор районоутворення. Істотну роль відіграв хімічнопромисловий фактор районоутворення. Певний вплив мало будівництво ряду машинобудівних заводів по всій території регіону. *Регіональне ядро* – Київ (понад 2,5 млн жит., включаючи весь агломераційний простір – Бровари, Вишгород, Ірпінь, Вишневе, Боярка, Васильків, Обухів, Українка, Бориспіль, Фастів); *внутрішньорегіональні ядра* – Вінниця, Кіровоград, Житомир (разом із Коростишевим), Черкаси (разом із Золотоношею, Смілою), Чернігів (понад 250 тис. жит.), у стадії формування – Біла Церква (понад 150 тис. жит.); *локальні ядра* – Бердичів, Шепетівсько-Славутський, Умань, Ніжин, Прилуки, Коростень. Сфера впливу регі-

© К.В. Мезенцев, 2005

онального ядра розширилася й охопила північну частину Хмельницької та більшу частину Кіровоградської областей. Рівень поляризації території продовжував зростати, хоча розрив між регіональним ядром та найбільшим внутрішньорегіональним скоротився: $K_{1/2} = 5,7$, $K_{1/10} = 30,8$ (1979). *Хвиля 4.* Нова хвиля районоутворення має сервісно-інформаційний характер і виявляється порівняно з іншими регіонами найбільшою мірою. Зокрема, через поширення банківсько-страхового обслуговування, оптової торгівлі, туристичних, різноманітних телекомунікаційних послуг. Рівень поляризації території істотно не змінився: $K_{1/2} = 6,7$, $K_{1/10} = 29,6$ (1998). Тут варто зауважити, що у зв'язку із величезними розмірами регіону та децентровим положенням його ядра існує проблема периферійності чималої його частини – Поділля та центру. Тому доцільним є стимулювання розвитку нових регіональних ядер районоутворення в цих частинах з метою формування так званих програмних регіонів. Як один з варіантів ядром Центрального регіону може бути місто Черкаси.

Північний Схід (Харківський регіон). *Хвиля 1.* Найбільший вплив на процеси районоутворення мали агропромисловий та адміністративно-управлінський фактори. Для потреб сусідніх регіонів працювали машинобудівні підприємства з виробництва обладнання для металургійної, вугільної промисловості. У цей період ієрархія ядер районоутворення була такою: *регіональне ядро* – Харків (понад 250 тис. жит.) – промисловий, торговий, транспортний, фінансовий, науково-освітній та адміністративний центр; *внутрішньорегіональні ядра* – Кременчук та Полтава (понад 50 тис. жит.) – промислові, транспортні, торгові, фінансові та адміністративні центри; *локальні ядра* – Суми (понад 30 тис. жит.), Охтирка, Ромни (у стадії формування). У сфері впливу регіонального ядра перебували частини Донецького регіону (Старобільщина) та тогочасної Воронежської губернії. Водночас північна частина регіону (Кролевець, Глухів) мала тісніші зв'язки із Київським регіоном. Рівень поляризації території: $K_{1/2} = 3,0$, $K_{1/10} = 11,7$ (1897). *Хвиля 2.* Нова хвиля районоутворення пов'язана із значним розвитком багатогалузевого машинобудування та хімічної промисловості в поєднанні з розбудовою енергетичного господарства (машинобудівний та хімічнопромисловий фактори районоутворення). Водночас істотним залишався вплив агропромислового й адміністративно-управлінського факторів районоутворення. *Регіональне ядро* – Харків (понад 900 тис. жит. Разом із агломераційним простором – Богородицьк, Валки, Дергачі, Зміїв, Люботин, Мерефа, Чугуїв); *внутрішньорегіональні ядра* – Полтава та Кременчук (понад 100 тис. жит.), *локальні ядра* – Суми, Конотоп, (понад 50 тис. жит.), продовжували формуватися Охтирка, Ромни, а також Ізюм, Шостка, Лубни. Відбулося значне територіальне розширення регіонального ядра районоутворення. Рівень поляризації в регіоні істотно зріс: $K_{1/2} = 6,5$, $K_{1/10} = 31,7$ (1939). *Хвиля 3.* Будівництво нових машинобудівних та агропромислових підприємств суттєво не вплинуло на просторову структуру процесів районоутворення. Новими факторами районоутворення в регіоні стали нафтогазопромисловий та металургінопромисловий. *Регіональне ядро* районоутворення – Харків (із населенням в агломераційному просторі понад 1600 тис. осіб); *внутрішньорегіональні ядра* – Полтава, Кременчук, Суми (понад 200 тис. жит.); *локальні ядра* – Конотоп, Шостка, Ізюм, Лубни, Лозова, Ромни, Охтирка (45–100 тис. жит.). Вплив регіонального ядра є меншим у західній (тяжкі до Київського регіону) та південно-західній (тяжкі до Придніпровського регіону) частинах. Водночас він історично поширюється на північну частину Донецького. Розвиток регіонального ядра уповільнився. Рівень поля-

ризації території дещо знизився: $K_{1/2} = 5,2$, $K_{1/10} = 27,5$ (1979). *Хвиля 4.* Нова хвиля районоутворення має чітко виражений сервісно-інформаційний характер, пов'язаний із розвитком банківського обслуговування, страхування, оптової торгівлі, телекомунікаційних послуг. На основі рекреаційних ресурсів формується локальне ядро районоутворення Миргород. Розвиток регіонального ядра уповільнився. Рівень поляризації території майже не змінився: $K_{1/2} = 4,8$, $K_{1/10} = 27,5$ (1998).

Схід (Донецький регіон). *Хвиля 1.* Основний фактор районоутворення – вугільно-металургійний. Щодо адміністративно-управлінського фактора районоутворення, то територія Донецького регіону входила до складу Катеринославської, Харківської губерній, Обласі війська Донського, не маючи самостійного адміністративного статусу. Донецький регіон перебував лише у стадії формування, тому регіональні та внутрішньорегіональні ядра були відсутніми. *Локальні ядра* районоутворення – Маріуполь, Юзівка, Луганськ, Бахмут (з населенням понад 30 тис. жит.), що перебували у сфері впливу Катеринославського регіонального ядра, а північна Луганщина – Харківського ядра. Рівень поляризації території дуже низький: $K_{1/2} = 1,1$, $K_{1/10} = 5,2$ (1897). *Хвиля 2.* Основним фактором районоутворення залишався вугільно-металургійний, але зросла роль адміністративно-управлінського. У результаті розвитку процесів районоутворення можна говорити про формування окремого Донецького регіону з такими ядрами районоутворення: *регіональне ядро* – Донецько-Макіївське (населення агломерації перевищувало 700 тис. жит.) – промисловий та адміністративний центр; *внутрішньорегіональні ядра* – Горлівсько-Єнакіївське, Маріупольське, Луганське, Краматорсько-Слов'янське, Комунарьсько-Алчевське – промислові та адміністративні центри (понад 200 тис. жит.); *локальні ядра* – Костянтинівське, Торезо-Сніжнянське, Лисичансько-Рубіжанське, Артемівське, Краснолуцьке (понад 50 тис. жит.). Вплив регіонального ядра поширився майже на всю територію регіону. Рівень поляризації дещо збільшився: $K_{1/2} = 1,9$, $K_{1/10} = 6,6$ (1939). *Хвиля 3.* Вплив вугільно-металургійного фактора районоутворення залишався домінуючим, певне значення мав хімічнопромисловий фактор. Кількість внутрішньорегіональних і локальних ядер районоутворення продовжувала зростати. *Регіональне ядро* – Донецько-Макіївське (із сукупним населенням понад 1400 тис. жит.); *внутрішньорегіональні ядра* – Маріупольське, Луганське, Горлівсько-Єнакіївське, Краматорсько-Слов'янське, Алчевсько-Стаханівське, Лисичансько-Рубіжанське (понад 300 тис. жит.); *локальні ядра* – Костянтинівське, Торезо-Сніжнянське, Артемівське, Краснолуцьке, Красноармійське, Свердловське (понад 100 тис. жит.). Тривали формування поліцентричних агломераційних просторів і поступовий занепад міжагломераційних територій. Рівень поляризації повільно збільшувався: $K_{1/2} = 2,0$, $K_{1/10} = 8,9$ (1979). *Хвиля 4.* Після тривалої стагнації районоформуючих ядер розвиток нової хвилі районоутворення тільки починається. Воно має також сервісний напрям і пов'язане із розвитком торговельних, фінансових, телекомунікаційних послуг. Ієрархія та розміщення ядер поки що не зазнають істотних змін. Рівень поляризації території практично не змінився: $K_{1/2} = 2,1$, $K_{1/10} = 9,0$ (1998).

Південний-Схід (Придніпровський регіон). *Хвиля 1.* Основними факторами районоутворення в регіоні були металургінопромисловий та агропромисловий, меншою мірою – адміністративно-управлінський фактор. У результаті цих процесів сформувалося *регіональне ядро* Катеринослав (понад 120 тис. жит.) – промисло-

вий, торговельний, транспортний, банківський, науково-освітній та адміністративний центр. Внутрішньорегіональні ядра були відсутні. *Локальними ядрами* районоутворення були Бердянськ, Олександрівськ, Кам'янське (30–40 тис. жит.) – промислові, торгові, транспортні та місцеві адміністративні центри; формувалися – Павлоград, Мелітополь, Кривий Ріг. У сфері впливу регіонального ядра перебувала більша частина Донецького регіону (Бахмут, Луганськ, Маріуполь), а також частина Таврійської губернії. Рівень поляризації території: $K_{1/2} = 4,5$, $K_{1/10} = 10,4$ (1897). *Хвиля 2.* Провідну роль відігравали металургійнопромисловий та адміністративно-управлінський фактори районоутворення. Додаткову роль зіграло й будівництво в існуючих ядрах підприємств хімічної промисловості. *Регіональне ядро* районоутворення – Дніпропетровськ (понад 500 тис. жит., а разом із Дніпродзержинськом, Новомосковськом – понад 700 тис. жит.). Сформувалися *внутрішньорегіональні ядра* – Запоріжжя та Кривий Ріг (з населенням понад 150 тис. жит.) – промислові, транспортні, культурно-освітні та адміністративні центри. *Локальні ядра* – Мелітополь, Бердянськ, Нікополь (понад 50 тис. жит.), а також Павлоград. Випереджаючий розвиток регіонального ядра викликало значне зростання рівня поляризації території в цілому, але розрив між регіональним ядром і найбільшим внутрішньорегіональним – скоротився: $K_{1/2} = 1,9$, $K_{1/10} = 17,7$ (1939). *Хвиля 3.* Металургійнопромисловий фактор районоутворення трансформувався у вугільно-металургійний. Зростанню найбільших ядер районоутворення сприяло будівництво низки машинобудівних та хімічних підприємств. Ієрархія ядер районоутворення, проте, залишилася без змін: Дніпропетровсько-Дніпродзержинське *регіональне ядро* (із сукупним населенням понад 1400 тис. жит.), *внутрішньорегіональні* – Запоріжжя та Кривий Ріг (понад 650 тис. жит.), *локальні* – Нікополь-Марганецький, Мелітополь, Бердянськ, Павлоград (понад 100 тис. жит.), а також Олександрія (понад 80 тис. жит.). Південно-західна частина регіону має менш тісний зв'язок з регіональним ядром. Рівень поляризації дещо знизився: $K_{1/2} = 1,4$, $K_{1/10} = 15,4$ (1979). *Хвиля 4.* Дальший розвиток районоутворення почав набувати рис сервісного. На перший план, поряд із послугами торгівлі, виходять банківсько-страхові, комунікаційні тощо. Темпи зростання регіонального та внутрішньорегіональних ядер уповільнилися, рівень поляризації продовжує зменшуватися: $K_{1/2} = 1,4$, $K_{1/10} = 15,4$ (1998).

Південь (Причорноморський регіон). *Хвиля 1.* Характерним був одночасний вплив кількох факторів районоутворення – агропромислового, портово-господарського, адміністративно-управлінського. Додатково слід загадати певну районоформуючу роль курортно-рекреаційного господарства. Унаслідок поєднання цих процесів сформувалися *регіональне ядро районоутворення* Одеса (понад 500 тис. жит.) – промисловий, транспортний, торговий, фінансовий, культурно-освітній, науковий та адміністративний центр; *внутрішньорегіональні ядра районоутворення* – Миколаїв, Сімферополь, Севастополь, Херсон, Єлисаветград (нині Кіровоград) – важливі промислові, фінансові, транспортні, освітні та адміністративні центри з населенням 50–100 тис. жит.; *локальні ядра* – Керч, Феодосія, Євпаторія, Акерман, Ізмаїл (з населенням понад 30 тис. жит.), а також Ялта. Сфера впливу регіонального ядра не охоплювала всю територію регіону в сучасних межах: кримські ядра районоутворення мали "автономний статус", а північно-західна та південно-західна частини регіону певною мірою тяжіли до сусідніх територій через їх адміністративну належність до відповідно По-

дільської та Бессарабської губерній. Водночас частина сучасної Кіровоградщини, частина Приазов'я, Придністров'я (Тираспольщина) перебували у сфері впливу регіонального ядра. Рівень поляризації території: $K_{1/2} = 4$ –4, $K_{1/10} = 14,3$ (1897). *Хвиля 2.* Провідна роль належала агропромислового, портово-господарському та адміністративно-управлінському факторам районоутворення. Розвиток нових галузей промисловості – залізничної, нафтопереробної, хімічної та будівництва низки машинобудівних підприємств істотно не вплинули на еволюційний характер процесів районоутворення. *Регіональне ядро* районоутворення – Одеса (понад 600 тис. жит.), *внутрішньорегіональні ядра* – Миколаїв, Сімферополь, Херсон (разом з Цюрупинськом, Голою Пристанню), Севастополь, Керч, Кіровоград (понад 100 тис. жит.), *локальні ядра* – Євпаторія, Феодосія, Ялта, до яких приєднався Первомайськ (30–50 тис. жит.). Рівень поляризації території: $K_{1/2} = 3,6$, $K_{1/10} = 18,2$ (1939). *Хвиля 3.* В існуючих ядрах районоутворення було збудовано низку нових підприємств приладо-, верстатобудування та інших галузей машинобудування, тривав розвиток курортного господарства, але це суттєво не відбилося на процесах районоутворення. Формуванню нових ядер районоутворення сприяло будівництво ГЕС і розробка газових родовищ. *Регіональне ядро* – Одеса (місто-мільйонер), *внутрішньорегіональні ядра* – Миколаїв, Херсон, Сімферополь, Севастополь (понад 300 тис. жит.), *локальні ядра* – Керч, Каховсько-Бериславське, Євпаторія, Ялта, Феодосія, Ізмаїл, Первомайськ, Джанкой (50–150 тис. жит.). Відбувалося територіальне розширення регіонального ядра районоутворення, причому як за рахунок самого ядра, так і всього агломераційного простору (Іллічівськ, Південне). Проте кримські ядра районоутворення зберегли певною мірою автономне функціонування (з псевдогуманітарною орієнтацією на Росію), остаточно не стала сферою впливу регіонального ядра й північна частина регіону (зокрема, Первомайське ядро), а більша частина Кіровоградської області поступово переходила до сфери впливу Київського ядра. Рівень поляризації території зменшився: $K_{1/2} = 2,4$, $K_{1/10} = 13,7$ (1979). *Хвиля 4.* Нова хвиля районоутворення має сервісний характер – починаючи від розвитку оптової торгівлі (накладається на існуючу мережу ядер районоутворення) і закінчуючи сучасними телекомунікаційними послугами. Такі процеси можуть у подальшому привести до територіального розширення ядер районоутворення без зміни їх ієрархічної супідрядності, зростання ролі внутрішньорегіональних і, навіть, локальних ядер, про що свідчить хоч і дещо уповільнене, але постійне зменшення рівня поляризації території: $K_{1/2} = 2,0$, $K_{1/10} = 12,4$ (1998).

Захід (Карпатський регіон). *Хвиля 1.* Районоутворення в регіоні відбувалося під впливом приблизно рівнозначних факторів, що мали свої ареали підвищеного впливу: *агропромислового* в подільській і волинській частинах, *лісопромислового* – у поліській і гірській, *нафтопромислового* – у передгірській частині та *адміністративно-управлінського* – у всіх частинах регіону. Певне значення мали й будівельнопромисловий і курортно-рекреаційний фактори районоутворення. У результаті таких процесів у регіоні сформувалися такі ядра районоутворення: *регіональне ядро* Львів (з населення понад 200 тис. жит.) – промисловий, транспортний, фінансовий, культурно-освітній, науковий та адміністративний центр; *внутрішньорегіональне ядро* Чернівці (понад 70 тис. жит.) – промисловий, транспортний, фінансовий, освітній та адміністративний центр; *локальні ядра* Кам'янець, Коломия, Тернопіль (понад 30 тис. жит.), у стадії формування – Станіслав, Рівне, Проску-

рів, Ужгород-Мукачеве. Вплив регіонального ядра на північну та західну частини був певною мірою обмежений державним кордоном між Австро-Угорською та Російською імперіями. Рівень поляризації території порівняно невисокий: $K_{1/2} = 2,2$, $K_{1/10} = 8,3$ (1897). *Хвиля 2.* У зв'язку з тим, що територія регіону в цей час складалася з периферійних частин різних держав хвиля районоутворення була доволі слабкою і пов'язана передусім з традиційно визначальними факторами агропромисловим, лісопромисловим, нафтопромисловим та адміністративно-управлінським. *Регіональне ядро* – Львів (понад 300 тис. жит.), *внутрішньорегіональні ядра* – Чернівці (понад 100 тис. жит.), Дрогобицько-Бориславське, Станіслав, Тернопіль, Ужгородсько-Мукачівське (понад 50 тис. жит.), *локальні ядра* – Луцьк, Рівне, Коломия, Кам'янець, Проскурів, Ковель, Стрий (понад 30 тис. жит.). Вплив регіонального ядра частково обмежувався державним кордоном. Рівень поляризації території незначною мірою зріс: $K_{1/2} = 3,2$, $K_{1/10} = 9,1$ (1939). *Хвиля 3.* Найвпливовішим фактором районоутворення став *машинобудівний*. Нафтопромисловий фактор трансформувалася в паливнопромисловий (нафто-, газо- та вугільнопромисловий). Новим для регіону був вплив *хімічнопромислового фактора районоутворення*. Будівництво нових підприємств АПК і ЛПК істотно не вплинуло на процеси районоутворення. На відміну від інших регіонів, не втратив свого впливу адміністративно-управлінський фактор. *Регіональне ядро* – Львів (понад 700 тис. жит. в агломераційному просторі), *внутрішньорегіональні ядра* – Чернівці, Рівне, Луцьк, Хмельницький, Івано-Франківськ, Тернопіль, Ужгородсько-Мукачівське, Дрогобицько-Бориславське (понад 150 тис. жит. разом з приміською зоною), *локальні ядра* – Кам'янець-Подільський, Ковель, Коломия, Стрий, Калу-

сько-Долинське, Червоноград, Нововолинськ (разом з Володимиром-Волинським) (понад 50 тис. жит.), певні ознаки ядра має Сарни. Сфера впливу регіонального ядра зменшилася за рахунок входження частини території регіону до складу Польщі (з наступною колонізацією), Словаччини, Румунії, Угорщини. Менший вплив має регіональне ядро й на східну частину регіону, що підпадає під вплив Київського ядра. Певною мірою "автономними" є Ужгородсько-Мукачівське та Чернівецьке внутрішньорегіональні ядра, що частково підпадають під вплив регіональних ядер сусідніх держав. Рівень поляризації території практично не змінився: $K_{1/2} = 3,1$, $K_{1/10} = 9,3$ (1979). *Хвиля 4.* Нова хвиля районоутворення в регіоні має сервісний характер, що пов'язане як з розвитком оптової торгівлі, так і туристсько-рекреаційного господарства. Рівень поляризації території залишається стабільним: $K_{1/2} = 3,2$, $K_{1/10} = 9,3$ (1998). Надалі можливо є інтенсифікація розвитку локальних ядер і між'ядерного простору. Важливою проблемою є існування значних периферійних площ між сферами впливу Львівського та Київського регіональних ядер. Тому цілком доцільним є стимулювання в рамках державної регіональної політики формування в цій "буферній" зоні нових регіональних ядер районоутворення – Хмельницького в Подільському та Луцька у Волинському регіонах.

Висновки. Ретроспективний аналіз процесів суспільно-географічного районоутворення дозволив окреслити визначальні його напрями в різних регіонах країни. Такі результати є лише першоосновою для подальшого виділення стадій районоутворення та їх екстраполяції на майбутнє.

Надійшла до редколегії 27.06.04

УДК 911.3

В.К. Бабарицька, канд. геогр. наук, Ю.О. Барбаш, асп.

УЧАСТЬ ТНК В ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇНИ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Проаналізовано значення прямих іноземних інвестицій для повноцінної інтеграції країни з перехідною економікою у світове господарство. Обґрунтовано модель такої інтеграції за допомогою транснаціональних корпорацій (ТНК).

It was undertaken an attempt to analyze the meaning of foreign direct investment for the comprehensive integration of the economy in transition into the world economy. The model of such integration with assistance of transnational corporations (TNCs) is grounded here.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та інтеграції світового господарства зумовили включення в нього країн, які раніше з політичних причин перебували в ізоляції. Їх приєднання до світогосподарських процесів відбувається через активну інвестиційну та виробничу діяльність транснаціональних компаній (ТНК) часто в рамках інтеграційних утворень.

Останнє дослідження з інтеграції країн постсоціалістичного табору широко висвітлені в наукових розробках з теоретичних та прикладних питань географії світового господарства українських та зарубіжних учених: А.С.Філіпенка, Ю.І.Юданова, М.Портера, Ф.Рута, А.І.Кредісова, В.П.Колесова, А.І.Рогача, Д.Г.Лук'яненко, С.І.Соколенка та ін. Але недостатньо вивченою, на наш погляд, є роль ТНК у цьому процесі.

Відповідно до цього було поставлено цілі статті: на прикладі країни постсоціалістичного табору (Угорщини) вивчити середовище діяльності ТНК; проаналізувати потоки інвестицій, згенерованих ТНК як в економіку Угорщини, так і з неї; обґрунтувати модель входження на світовий ринок країни з соціалістичним минулим за допомогою ТНК.

Однією з причин, які дозволили Угорщині подолати економічну кризу, було активне залучення ТНК, які в

свою чергу визначили географічну структуру потоків капіталів, товарів і послуг як в Угорщину, так і з неї, та їх склад. По-перше, змінилося ставлення до іноземних інвесторів, що беруть участь у приватизації, тепер вони розглядаються як партнери. Їхня діяльність регулюється такими законодавчими документами: Акт про інвестування (1988, з поправками), Акт про компанії (1998), Акт про галузі промисловості, які підлягають приватизації (1998, з поправками), Закон про землю (1994), Акт про приватизацію (1995), Акт про заохочення інвестицій (2000), Акт про оподаткування корпорацій. Починаючи з жовтня 2002 р., інвестиційний клімат країни можна характеризувати таким чином: іноземним інвесторам гарантується вільний доступ майже в усі сектори господарства. Дозволяється створювати відділення, філіали закордонних фірм; гарантується дотримання права власності; місцева валюта є вільноконвертованою. Не існує жодних обмежень на міжнародні перекази коштів; інвесторам пропонується велика кількість заохочень: кредит з корпоративного податку при інвестуванні у сферу туризму, податкові вихідні впродовж 10 років надаються компанії, що інвестує не менш 3 млрд форинтів у промисловий сектор слаборозвинутого регіону, або компанії, яка ство-